

התרומה למשק של חברת חיפה כימיקלים – חוות דעת כלכלית

תקציר מנהלים

- המסמך נכתב על רקע ההתפתחויות בעת האחרונה, שמקורן בצעדים לסגירת מיכל האמוניה בגמל חיפה, שאליו נפרקת כל כמות האמוניה המיובאת לארץ לצרכי המשק, לצרכי מפעלי כימיקלים לישראל ולצרכי חברת חיפה כימיקלים.
- ללא אספקת שוטפת, אמינה ורציפה של אמוניה יפגעו מאות מפעלים וארגונים בישראל, יפגע מפעל ייצור הדשנים של כי"ל לשוק המקומי ומפעל חיפה כימיקלים יסגר כליל ולא יוכל לפעול עוד.
- סגירת חברת חיפה כימיקלים, המפעילה שני אתרי ייצור בחיפה ובמישור רותם בנגב, תביא לאובדן 900 מקומות עבודה ישירים בחברה, בעיקר משרות של עובדים בפריפריה בדרום הארץ ובצפונה. ההשפעה הכוללת של הסגירה יכולה לפגוע בכ- 5000 מקומות עבודה, כולל קבלני המשנה של החברה וספקיה וכל מי שמספק שירותים ומוצרים לעובדיה ונותני השירותים שלה.
- לסגירת מפעל גדול ופגיעה בפרנסתם של עובדים רבים ישנן השלכות חברתיות קשות. הדבר נכון תמיד, ובפרט כאשר מדובר באזורי הפריפריה כמו במקרה של חיפה כימיקלים דרום הממוקמת במישור רותם. באזורי הפריפריה האפשרויות של העובדים למצוא תעסוקה חלופית מצומצמות ביותר.
- ההשלכות הכלכליות של סגירת מפעלי חיפה כימיקלים:
  - אובדן תוצר מקומי גולמי של 1.5 מיליארד ₪ בשנה.
  - אובדן תפוקה כולל של כ- 5.8 מיליארד ₪ בשנה.
  - פגיעה בתעסוקה של כ- 5,000 מועסקים ישירים ועקיפים.
  - פגיעה בייצוא לכ- 100 מדינות בהיקף של כ- 700 מליון \$ בשנה.
  - פגיעה ברכישת חומרי גלם מקומיים (בעיקר אשלג ופוספט) בהיקף של כ- 700 מליון ₪ בשנה.

- פגיעה בהכנסות המדינה ממיסים וארנונה בהיקף של למעלה מ-150 מיליון ש"ח בשנה (כולל המיסים המגיעים מספקי חיפה כימיקלים שיפגעו בעקבות סגירתה).
  - פגיעה ברכישה עתידית של גז טבעי לצרכי מפעל האמוניה המתוכנן בהיקף של כ-6 מיליון MMBTU (BCM 0.17) לשנה וכפועל יוצא מכך פגיעה בתקבולי תמלוגים ומיסים בהיקף של מעל 50 מיליון ש"ח בשנה.
  - לכל אלה יש להוסיף את הפגיעה בתרומתה הכללית של החברה למחקר ולפיתוח, לחדשנות, לפיתוח הקשר בין ישראל לחקלאים בלמעלה ממאה מדינות הנותנים אמון במותג Haifa וכן לחיזוק יישובי הפריפריה בנגב ובגליל.
- מדובר במפעל תעשייתי רווחי מצטיין, חלק בלתי נפרד מהתעשייה הכימית הלאומית, שהוקמה על ידי הממשלה לאחר קום המדינה והתבססה על אוצרות טבע מקומיים וידע ופיתוח ישראלי מקומי..
  - ההחלטה על הפסקת יבוא אמוניה לישראל וסגירת המיכל הקיים בנמל חיפה היא החלטה ממשלתית לגיטימית. כך גם ההחלטה על הקמת מפעל לייצור אמוניה במישור הוותם בתמיכה ממשלתית. מפעל מתוכנן זה בנוי על גז טבעי מקומי בחומר גלם. לכן, התמיכה הממשלתית מוחזרת תוך מספר שנים קצר יחסית באמצעות המיסוי על הגז.
  - אבל השלמת הקמת המפעל החדש תאריך לפחות שלוש שנים ועד אז על הממשלה לגבש פתרון לשאלת אספקת אמוניה למשק הישראלי, שהרי מדובר בחומר גלם חיוני למשק, וכן פתרון לאספקת אמוניה למפעלי חיפה כימיקלים ולכ"י.
  - ללא פתרון לאספקת אמוניה לחיפה כימיקלים בטווח הביניים, לא תהיה היתכנות להקמת מפעל אמוניה בישראל, שחיפה כימיקלים היא הצרכן העיקרי שלו.
  - מדיניות ציבורית מושכלת חייבת להביא לידי ביטוי היבטים שונים של האינטרס הציבורי ולשקלל אותם בצורה מיטבית. ברוב המקרים לא מדובר על פתרון קצה של "הכל או לא כלום", בוודאי לא כאשר מונחים על הכף

- תרומה כל כך משמעותית למשק וגורל של כל כך הרבה עובדים ומשפחותיהם. התעשייה הכימית המפוארת שהתפתחה בישראל, נושאת בחובה גם סיכונים בטיחותיים וסביבתיים אשר יש לנטר ולנטרל אך בוודאי לא בדרך של סגירת מפעלים והשלכת עובדיהם לרחוב.
- על הממשלה לאמץ פתרון לסוגיית אספקת האמוניה למשק בטווח הקצר, כדי לאפשר למאות צרכני האמוניה לתפקד וכדי לא להביא לסגירת חברת חיפה כימיקלים על כל המשתמע מכך.
  - מסמך זה נכתב על פי הזמנת חיפה כימיקלים והוא משקף את עמדותי המקצועית בלבד מבלי שהחברה היתה רשאית להתערב בתוכנו של המסמך. כך סיכמתי עם חברת חיפה כימיקלים לפני תחילת העבודה וכך היה בפועל.

מבוא

מסמך זה מציג את התרומה הכלכלית של חברת חיפה כימיקלים למשק הלאומי. המסמך נכתב על רקע אי הוודאות המרחפת מעל קיומה של החברה לאור הסוגיות הביטחוניות ובטיחותיות של ייבוא ואחסנת אמוניה במיכל במפרץ חיפה.

ללא אספקת אמוניה, דין החברה להסגר.

אי לכך המסמך יעסוק בסוגיות הכלכליות הקשורות לאספקת אמוניה, למשק הלאומי ולחברת חיפה כימיקלים, בטווח המידי, בטווח הקצר ובטווח הארוך.

יצא לי להכיר מקרוב את חברת חיפה כימיקלים, את סוגיית האמוניה ואת שוק תנקת האשלגן מתוקף תפקידי הקודמים, הן כסגן הממונה על התקציבים במשרד האוצר וכמנכ"ל משרד האוצר, והן מתפקידי בתעשייה הכימית לאורך כ- 15 שנה בקונצרן כימיקלים לישראל (כ"ל).

בתקופה זאת מילאתי מספר תפקידי ניהול בכירים בכ"ל שהיו להם ממשקים עם חיפה כימיקלים, ובכלל זה כסמנכ"ל שיווק של חברת רותם אמפרט, סמנכ"ל בכיר לשיווק בכ"ל דשנים, תפקידי כמנכ"ל כ"ל דשנים אירופה ולפני כן כנציג כ"ל בחברה הצ'יליאנית SQM, המתחרה העיקרית של חיפה כימיקלים בתחום ייצור ושיווק חנקת אשלגן, המוצר העיקרי של חברת חיפה כימיקלים.

העבודה הנוכחית נעשתה לבקשת חברת חיפה כימיקלים.

לפני תחילת העבודה סיכמתי עם החברה כי המסמך הכלכלי שאכין ישקף את עמדותי בלבד ולא יעשו בו שינויים שלא על דעתי. המסמך יציג וינתח את כל הסוגיות מנקודת ראות המשק והחברה.

לשם הכנת מסמך זה צרפתי לעבודה שני כלכלנים בכירים, ד"ר מאיר אמיר ומר מיקי גור, כלכלנים עתירי ניסיון עסקי, שאתם כתבתי חוות דעת כלכליות רבות בשנים האחרונות, שניהם כמוני יוצאי אגף התקציבים במשרד האוצר.

קיבלנו מסמכים רבים מהחברה, נפגשנו עם מנכ"ל החברה, מר נדב שחר, סמנכ"ל הכספים תמיר קדישי, סמנכ"ל התפעול עמיחי זיידר ובכירים נוספים בחברה.

סיירנו במתקני הייצור, ביקרנו במיכל האמוניה בנמל חיפה, אספנו דוחות רבים, ממשלתיים ואחרים, ותחשיבים שעוסקים בסוגיה וכן למדנו את הדוחות הכספיים של החברה בשלוש השנים האחרונות. ערכנו תחשיבים משל עצמנו ובחנו בצורה ביקורתית את כל החומר שקיבלנו.

מדובר, יש להבהיר, בחברה תעשייתית מעולה, יצואנית מצטיינת של דשנים לחקלאות מבוססי חנקת אשלגן ודשנים אחרים, כולם פרי פיתוח של החברה הנשענים על חומרי גלם מקומיים, אשלגן ופוספט בעיקר, וכן אמוניה המיובאת דרך הים למיכל האמוניה בנמל חיפה.

החברה, שבעת רכישתה על ידי האחים טראמפ הייתה חברה במשבר, הפכה תוך פרק זמן קצר לחברה רווחית מצליחה, חברה שמוצריה נמכרים במאה מדינות שונות בהיקף כספי של כ- 700 מיליון דולר (כאחוז מהייצור התעשייתי בארץ).

החברה תלויה לחלוטין באספקה סדירה ואמינה של אמוניה מיובאת, חומר הגלם העיקרי שלה לצד האשלגן. האמוניה היא חומר גלם חיוני המשמש גם את מפעל הדשנים של חברת כייל חיפה¹, מפעל המספק דשנים לחקלאות הישראלית וכן נדרשת כמות שנתית של כ- 5,000 טון אמוניה למאות מפעלי תעשייה בארץ בתחום הכימיה, המזון, הבריאות, הסביבה, הבטיחות ושימושים חיוניים נוספים למשק הישראלי.

כל אלה אינם יכולים להתקיים ללא אספקה שוטפת ויציבה של אמוניה.

עבודתנו תסכם את תרומת חיפה כימיקלים למשק הלאומי; את סוגיית מיכל האמוניה; השפעתו על פעילותה (או אי פעילותה) של חברת חיפה כימיקלים; חשיבות האמוניה למשק הלאומי; פתרונות בני קיימא לסוגיית אספקת האמוניה לטווח הקצר ולטווח הארוך ומשמעותם הכלכלית.

¹ לשעבר "דשנים וחומרים כימיים בע"מ" מקונצרן כימיקלים לישראל

מבנה חוות הדעת

פרק א' ייתן סקירה היסטורית ממצה על חיפה כימיקלים מאז תוכננה הקמתה בשנת 1966 ועד היום הזה.

פרק ב' יציע ניתוח כלכלי של תרומת חיפה כימיקלים למשק: במונחי התפוקה; במונחי תוצר מקומי גולמי (תמ"ג) ובמונחי תעסוקה. נעסוק בתרומה ישירה ותרומה כוללת בכל תחום תוך שימוש במכפילים רלבנטיים.

פרק ג' יסקור את סוגיית מיכל האמוניה, מאז הקמתו ועד היום.

פרק ד' יציג את הפתרון המוסכם של הטווח הארוך לסוגיית מיכל האמוניה. החלופה המסתמנת של מיזם להקמת מפעל לייצור אמוניה במישור רותם, תוך שיתוף בין חיפה כימיקלים, כי"ל וממשלת ישראל. נציג את המשמעות הכלכלית של המיזם המוצע ואת מחירו מבחינת חיפה כימיקלים.

פרק ה' ירצה להתמודד, בכלים כלכליים, עם הבעיה הרגישה והאקוטית של אספקת אמוניה למשק הישראלי בטווח הקצר, אותן שלוש שנים מעכשיו ועד השלמת המפעל החדש לייצור אמוניה במישור רותם. נבחן ארבע חלופות לפתרון של הטווח הקצר וננסה לדרג אותן איכותית וכמותית, בכלים כלכליים ועל פי הערכות שגיבשנו על בסיס מסמכים שונים שנכתבו בנושא בשנים האחרונות, וביתר שאת בחודשים האחרונים, שאותם העמידה החברה לרשותנו.

נבחר ונדגיש: ללא פתרון מיידי לאספקת האמוניה וללא פתרון ביניים לתקופה של כשלוש שנים, שיאפשר ייצור שוטף ובלתי מופר של כלל מוצרי חיפה כימיקלים באתרי הייצור בחיפה ובנגב, לא תהיה היתכנות לפתרון של הטווח הארוך, הקמת מפעל לייצור אמוניה במישור רותם, וממילא הוא יתייתר.

רק פתרון כלכלי, תפעולי ראוי של הטווח הקצר, יוביל לפתרון אופטימלי של הטווח הארוך, שבו המשק מייצר את כל כמות האמוניה הנדרשת לו וחיפה כימיקלים ממשיכה בפעילות סדירה כפי שעשתה בשנים האחרונות.

פרק ו' יסכם את ממצאי חוות הדעת, את עמדתי והשקפתי באשר לנושא ואת המלצתי לפתרון המשבר.

בנספח לעבודה אביא את החלטת הממשלה מס' 766 מאוקטובר 2013, שבה החליטה הממשלה לקדם במהירות האפשרית את הקמת המפעל לייצור אמוניה בדרום, שאמור היה להתחיל לפעול בראשית שנת 2017, כאשר הממשלה מתחייבת, בהחלטה זו, במשתמע, כי כל עוד לא יוקם המפעל, ישענו המשק והחברה על אמוניה מיובאת.

פרק א' – סקירה תמציתית והיסטורית של חברת חיפה כימיקלים

חברת חיפה כימיקלים נוסדה בשנת 1966 כחברה ממשלתית, חברת בת של שתי חברות ממשלתיות דאז: מחצבי ישראל ובתי הזיקוק.

למרות שהחברה שייכת לכאורה למגזר התעשייה הכבדה, במידה רבה הייתה זו אחת מחברות ההיי-טק הראשונות של ישראל. מטרות הקמתה היו להגדיל את הערך המוסף של המחצבים המצויים בישראל, לבסס שווקי יצוא יציבים ולפתח את החדשנות הטכנולוגית בתחום הדשנים המורכבים המיועדים לחקלאות אינטנסיבית.

המפעל שהוקם בסמוך לבתי הזיקוק במפרץ חיפה נועד לייצור חנקת אשלגן וחומצה זרחתית "לבנה" (באיכות מזון) מאשלג המופק מים המלח ומפוספטים המצויים בנגב. חנקת האשלגן היא דשן ייחודי נטול כלור המשמש לגידולים חקלאיים הרגישים לכלור ולדישון במסגרת מערכת ההשקיה. תוצר לוואי של תהליך הייצור הינו חומצת מלח המשמשת לייצור חומצה זרחתית.

המפעל שנחנך בשנת 1969 תוכנן בעת הקמתו לייצור 100,000 טון של חנקת אשלגן בשנה בהתבסס על ידע ייחודי ופטנטים ישראלים. המדינה ומקימי החברה ראו בהקמתה מעשה ציוני וחלוצי מהמעלה הראשונה, שילוב בין מחקר בתחום הכימיה והדשנים ופיתוח חקלאי מתקדם.

מיד עם תחילת הייצור החלה החברה לתפוס מקום חשוב בשוק הדשנים העולמי. בשנת 1973 הגיעה החברה לראשונה לרווחיות ובשנת 1978 הופרטה החברה על ידי הממשלה. בשנת 1994 הוקם מפעלה השני של החברה במישור רותם. במרוצת השנים התרחבה החברה וכיום היא כוללת מפעלים נוספים בצרפת וארה"ב לייצור

דשנים ייחודיים (דשנים בשחרור מבוקר), וחברות בת רבות לשיווק מוצרי החברה בכל יבשות תבל וביותר ממאה מדינות.

חיפה היא כיום מובילה עולמית בשוק הדשנים המיוחדים. היא מייצרת כחצי מיליון טון של חנקת אשלגן לשנה המשווקים במגוון של עשרות מוצרי דשן ברמת פרימיום, קרי מגוון רחב של מוצרים ושיטות יישום המאפשרים דישון מיטבי ומשפרים את התפוקה והאיכות של גידולים חקלאיים. המותג Haifa חינו מותג מוביל בעל שם עולמי השולט על כשליש מהשוק העולמי של מוצרי חנקת אשלגן. החברה מייצרת גם מוצר חנקת אשלגן ייחודי המיועד לפרויקטים תרמו- סולאריים (Haifa K-Solar). בנוסף מייצרת החברה כימיקלים לתעשייה, בעיקר חומצה זרחתית וכמו כן מפתחת, מייצרת ומשווקת מגוון של מלחי מזון לכל מגזרי תעשיית המזון והמשקאות. החברה נמנית על תשעת היצואנים הגדולים בישראל ומכירותיה בשנת 2016 עמדו על סך של כ- 2.4 מיליארד ₪. החברה מעסיקה כ- 900 עובדים בישראל (לרבות עובדי מיקור חוץ), מרביתם תושבי הנגב והפריפריה הצפונית ו- 200 עובדים נוספים בחו"ל. כ- 20% מעובדי החברה הם בעלי השכלה אקדמית, מהם 10 בעלי תואר שלישי. 80% מהם נשואים והשכר הממוצע בחברה גבוה מהשכר הממוצע במשק. למעלה מ- 80% מעובדי החברה בישראל הם עובדי ייצור הנחלקים באופן שווה בין האתר הדרומי לאתר הצפוני והשאר עובדים במטה החברה בחיפה.

מתוך למעלה מ- 220 עובדי האתר הדרומי, למעלה מ- 90% מגיעים מארבעה ישובי פיתוח בדרום: דימונה (107) באר שבע (75) ערד (26) ירוחם (5). כשליש מכלל עובדי החברה הם מעל לגיל 50 ו- 80% מהם הם בעלי משפחות עם ילדים מתחת לגיל 18.

בשנת 1985 עברה חיפה כימיקלים לשליטתה של החברה האמריקאית (Trans) TRI Resources Inc) ובשנת 2008 נרכשה השליטה ב TRI ובאמצעותה השליטה בחברת חיפה כימיקלים על ידי Trump Group הנמצאת בבעלות האחים ג'ולס ואדי טראמפ, ציונים נלהבים המוכרים בישראל בזכות תרומתם הפילנתרופית רבת השנים לבית איזי שפירא העוסק בטיפול באנשים עם מוגבלויות וכן בפעילות קרן טראמפ אשר שמה לה למטרה לעודד את לימודי המתמטיקה בבתי הספר התיכוניים. ג'ולס טראמפ משמש כיו"ר החברה ובתפקיד המנכ"ל מכהן נדב שתר. מסמך זה נכתב על רקע משבר מיכל האמוניה המהווה חומר גלם מרכזי בתהליך הייצור.

משבר זה פרץ עקב החשש לדליפת אמוניה רעילה בעטיו של אירוע בטחוני או תקלה בטיחותית. המשבר אינו משקף בעיה של איכות סביבה בתהליך הייצור השוטף. חיפה כימיקלים עומדת בתקנים המחמירים של איכות הסביבה ונמצאת בחזית הטכנולוגית בתחום זה.

השיטה לצמצום הפליטה שיושמה במפעלה שבמפרץ חיפה תוכרזה על ידי האיחוד האירופי כ- (Best Available Technique) BAT.

מאז רכישת השליטה על ידי קבוצת טראמפ נמצאת החברה בתנופת צמיחה ומכירותיה השנתיות גדלו משמעותית. בחמש השנים האחרונות השקיעה החברה כחצי מיליארד ש"ח בהקמת מתקנים חדשים הן במישור רותם והן בחיפה והשקעות אלה צפויות להמשיך ולהגדיל את היקף הפעילות של החברה ואת תרומתה למשק.

פרק ב' – ניתוח כלכלי של תרומת חיפה כימיקלים למדינה ולמשק

כאמור בפרק א', חיפה כימיקלים הינה חברה ישראלית הנחשבת כחברה המובילה בעולם במתן פתרונות דיזיין ייחודיים² לסקטורים שונים בתקלות המודרניות. החברה משווקת את תוצרתה ליותר ממאה מדינות ברחבי תבל. החברה רוכשת מחברת כימיקלים לישראל (כ"י"ל), פוספטים ואשלג, ובאמצעות תהליכים עתירי ידע, שפותחו בחברה, מייצרת דשנים מורכבים המשביחים את הקרקע ואת היבול החקלאי. דשני החברה מבוססים על חנקת האשלגן שממנו מייצרת החברה כ- 450 אלף טון המהווים כ- 35% מהתצרוכת העולמית של כ- 1,200 אלף טון לשנה (בנטרול השוק הסיני, המייצר בעצמו את כל תצרוכתו). חנקת האשלגן שייכת לקבוצת הדשנים המיוחדים. בניגוד לדשני הקומודיטיס, שמיוצרים ונסחרים בכמויות ענק תוך תנודות חריפות במחיר, הדשנים המיוחדים הינם בעלי ערך מוסף גבוה, נהנים מפרמיה במחיר המוצר וביציבות מחירים יחסית. השימוש בהם דורש ידע בדרכי הדיזיין ומלווה בדרך כלל במתן הדרכה אגרונומית. חיפה כימיקלים משמשת דוגמא ומופת לפיתוח טכנולוגיה ישראלית שהביאה בעקבותיה ליצירת שוק חדש. במשך עשרות שנים היתה חיפה כימיקלים הגורם הדומיננטי בייצור חנקת אשלגן והיא השכילה במקביל לפתח את השוק למוצר זה ולספק ליווי

² דשנים מסיסים נטולי כלור מבוססי חנקת אשלגן ודשנים מבוקרי שחרור.

אגרונומי לחקלאים בכל רחבי העולם בכדי להביא להגדלת התפוקה החקלאית ולשיפור באיכות התוצרת. בעקבות פעילותה הנמרצת של החברה גדל הביקוש לחנקת אשלגן בעולם. בהמשך נכנסו גם מתחרים, בראש וראשונה חברת SQM הציליאנית שנתח השוק שלה כיום הוא 45%. ייחודה של חיפה כימיקלים הינו בידע האגרונומי שנצבר ופותח בישראל במשך חמישים שנה. המותג Haifa הינו המותג המוביל בעולם בנישה של גידולים הרגישים לכלור. החברה מספקת מאות סוגים של דשני פרימיום המותאמים לגידולים חקלאיים שונים ומאפשרים להשיג אופטימיזציה של תפוקה, יעילות ואיכות. החברה מוכרת מוצר המשלב דשן ייחודי וידע חקלאי ישראלי בלמעלה ממאה מדינות, באמצעות 19 חברות בת שבהן מועסקים אגרונומים ומומחים אחרים. כ-95% אחוז ממוצרי החברה מופנים לייצוא שמחציתו מיועדת לאירופה.

חיפה כימיקלים תורמת לכלכלת ישראל, למאזן המסחרי, למאזן התשלומים לתעסוקה ולתקבולי הממשלה ממיסים. לחברה ערך מוסף מקומי גבוה בזכות הניצול של חומרי גלם מקומיים: אשלג, סלע פוספט ובעתיד גם גז טבעי.

ראשית, נציג את תרומתה הישירה של החברה על פי תוצאותיה העסקיות ולאחר מכן נציג את תרומתה הכוללת של החברה לכלכלה הלאומית.

בשנת 2016 עמדו הכנסותיה של חיפה כימיקלים על כ- 2.4 מיליארד ש"ח, (כ- 624 מיליון דולר) מרבית ההכנסה היא מיצוא דשנים. החברה מעסיקה כ- 650 עובדים בישראל ובנוסף כ- 250 עובדי מיקור חוץ, כ- 40% מהם במפעלה הדרומי במישור רותם (הסמוכה לדימונה ונמצאת בשטח השיפוט של המועצה האזורית תמר)

כמו כן מעסיקה החברה כ- 200 עובדים נוספים בחברות הבת הפזורות ברחבי תבל. המפעל במישור רותם מספק תעסוקה לתושבי דימונה וערד, שתי ערים שלא תוכלנה לספק תעסוקה חליפית לעובדים אם ייסגר המפעל.

הפרופיל של העובדים במישור רותם: 64% בעלי משפחות עם ילדים וכ- 20% אקדמאים. כ- 12% מהמועסקים הן נשים, לרבות מנכ"לית המפעל. כפי שיובהר בהמשך, חיפה כימיקלים מייצרת במישורין ובעקיפין כ- 5,000 מקומות עבודה, חלק ניכר מהם בפריפריה.

לחלן תחשיב תרומתה הכוללת של חיפה כימיקלים לכלכלה הלאומית ולתעסוקה בהסתמך על מכפילי התעשייה הכימית שחושבו על ידי מוסד המחקר שמואל נאמן בטכניון³ על פי מודל התשומה- תפוקה של המשק הלאומי שפותח על ידי חתן פרס נובל, הכלכלן וסילי ליאוונטייף.

תפוקה – תרומתה הכוללת⁴ של חיפה כימיקלים למשק במונחי תפוקה עומדת על סך של כ- 5.8 מיליארד ₪ לשנה. התפוקה הישירה, קרי, הכנסות החברה הישירות עומדות כאמור על סך של 2.4 מיליארד ₪ והמכפיל הכולל המתאים לתעשייה הכימית הינו 2.4. החברה רוכשת בישראל מחצבים וחומרי גלם, חומרי אריזה וכן אנרגיה (חשמל וגז טבעי) בכמות גדולה ורוכשת שירותי שינוע ושירותים נוספים בהיקף גדול. במונחי תפוקה, תרומתה הכוללת של החברה היא 5.8 מיליארד ₪ המהווה למעלה מ 1% מסך התפוקה של התעשייה בישראל.

ערך מוסף – הערך המוסף הישיר, התוספת לתוצר המקומי הגולמי שמייצרת חיפה כימיקלים, עומד על כ- 710 מיליון ₪. הוא מחושב לפי הרווח התפעולי התזרימי של החברה, EBITDA פלוס הוצאות השכר של החברה בארץ. מכפיל התמ"ג המתאים לתעשייה הכימית הינו 2.1, ולפי כך, התרומה הכוללת של החברה לתמ"ג עומדת על סך של כ- 1.5 מיליארד ₪⁵.

תעסוקה- מספר העובדים המועסקים ישירות בחיפה כימיקלים בישראל הוא כ- 650 ובנוסף עוד כ- 250 עובדי מיקור חוץ בתחומי האריזה, אחזקה, רכש וכו', המועסקים באופן קבוע באתרי החברה. תרומתה הכוללת של חיפה כימיקלים לתעסוקה עומדת על סך של כ- 4,860 עובדים, חלק נכבד מהם מאזורי הפריפריה וזאת לפי מכפיל תעסוקה שמרני של 5.4. החברה רוכשת שירותי ניקיון, שירותי נמל, שירותי הסעות, שירותי הסעדה, שירותי ציוד כבד, שירותי הובלה יבשתית וימית ועוד מספקי שירות מקומיים ובכך מייצרת תעסוקה למעגל היקפי של 4,860 עובדים בענפי משק מגוונים.

³ הערכת תרומתה של חברת טבע לכלכלה הלאומית. ד"ר יגאל פורטונה, יובל ניב, ד"ר דניאל פרימן. מוסד שמואל נאמן. הטכניון, אוגוסט 2014

⁴ תפוקה כוללת היא תפוקה ישירה + תפוקה נגזרת מרכישת מוצרים ושירותים מקומיים + תפוקה "מושרית" כתוצאה ממכפיל הצריכה של כלל העובדים. להסבר מתודולוגי ראה עמוד 35 במחקר של מוסד שמואל נאמן. המכפילים שבהם נשתמש הם ממוצע המכפילים של טבע וכ"ל כפי שהוצגו במחקר לעיל.

⁵ מבוסס על מחקר מוסד שמואל נאמן שהוזכר לעיל. המכפילים שנלקחו הם ממוצע בין מכפילי כ"ל למכפילי טבע

הנה להלן טבלה מסכמת על תרומת חיפה כימיקלים למשק הלאומי:

תרומת חיפה כימיקלים למשק הלאומי			
תרומה כוללת	מכפיל כולל	תרומה ישירה	
5,760	2.4	2,400	תפוקה. מיליוני ₪
1,491	2.1	710	תוצר מקומי גולמי. מיליוני ₪
4,860	5.4	900	מספר מועסקים

לאור זאת, סגירת הפעילות של חברת חיפה כימיקלים בארץ תגרום לנוק בלתי הפיך בהיקף התרומה הכוללת המפורטת בטבלה שלמעלה: פגיעה בתעסוקתם של 4,860 עובדים, פגיעה של 1.5 מיליארד ₪ בתמיג ופגיעה בתפוקה בסך של 5.8 מיליארד ₪ לשנה.

לסגירת מפעל גדול ופגיעה בפרנסתם של עובדים רבים ישנן השלכות חברתיות חמורות. הדבר נכון תמיד, ובפרט כאשר מדובר באזורי הפריפריה כמו במפעל של חיפה כימיקלים דרום הממוקם במישור רותם. באזורי הפריפריה האפשרויות של העובדים למצוא תעסוקה חלופית מצומצמות. לכן, מדיניות הממשלה לאורך השנים הייתה להשקיע משאבים רבים באזורי הפריפריה הן בעידוד התעסוקה ובהשקעה במפעלים והן בסיוע למפעלים במצוקה. קל וחומר, במקרה של חברה רווחית ויציבה כמו חיפה כימיקלים מדיניות הממשלה חייבת לחתור לשימור מקומות העבודה.

להלן מספר נתונים נוספים על היקף הפעילות של חיפה כימיקלים:

החברה רוכשת מדי שנה אשגל ופוספט ממפעלי ים המלח ורותם (מקבוצת כי"ל) בסך של כ- 475 מיליון ₪.

החברה רוכשת חומרי גלם נוספים בישראל בסך של כ- 205 מיליון ₪.

החברה רוכשת שירותים וציוד בכ- 175 מיליון ₪.

החברה משלמת שכר בישראל בכ- 220 מיליון ₪.

החברה משלמת מסים וארנונה בסך של כ- 85 מיליון ₪ וכן משלמים 650 עובדיה בארץ מס הכנסה בישראלמובן שהשירותים החיצוניים שהחברה צורכת בישראל מביאים לתקבולי מס נוספים בחיקוף ניכר, גם אם קשה לאמידה.

רכישות אשלג, ופוספט מזרימה לקופת המדינה תמלוגים ומסים בסך של 65 מיליון ₪. יצויין כי כמות האשלג הנרכשת כל שנה מכייל מאפשרת לכייל הגדלת מכירות שלא היתה מתבצעת בשנים הקרובות, בסביבה של עודף כושר ייצור עולמי ומכסות ייצור מוגבלות על ידי קרטל עולמי.

לכל אלה יש להוסיף את תרומתה הכללית של החברה למחקר ולפיתוח, לחדשנות, לפיתוח הקשר בין ישראל לחקלאים בלמעלה ממאה מדינות הנותנים אמון במותג

Haifa וכן לחיזוק יישובי הפריפריה בנגב ובגליל.

כ- 20% מעובדי החברה הם בעלי השכלה אקדמית ולמעלה מ- 10 בעלי תואר שלישי.

החברה ממשיכה לחשקיע במפעלים הקיימים ובמתקנים חדשים וכמו כן, הועידה כ- 300 מיליון ₪ להשקעה בתכנית רב שנתית לקידום נושאי איכות הסביבה.

החברה, בכפוף להסכמה עם הממשלה, מתכננת להקים את המפעל החדש לייצור אמוניה במישור רותם⁶, מפעל חדש שיוקם בהשקעה כוללת של 350 מיליון דולר ויתרום אף הוא לכלכלת ישראל בכלל ולנגב בפרט. מפעל האמוניה המתוכנן יצרוך כחומר גלם גז טבעי "כחול לבן", יתרום לפיתוח מאגרי גז נוספים ויביא להגדלת תקבולי המס בהתאם לנוסחת המיסוי על הגז ("דו"ח ששינסקיי") כפי שיפורט להלן. המפעל יוקם באתר החברה בדרום, המחובר לרשת הגז והחשמל וניתן להוציא לו היתר בניה מתוקף תכניות בניין עיר קיימות.

⁶ התכנית היא להקים מיזם משותף עם חברת כ"ל עליו נרחיב בפרק ד.

מפעל האמוניה המתוכנן לקום במישור רותם ושייצר כ-120 אלף טון אמוניה בשנה אמור לצרוך (כחומר גלם) גז טבעי מהמאגרים התת ימיים של ישראל. היקף צריכת הגז הטבעי במפעל האמוניה יגיע לכ-0.17 BCM בשנה (65 מיליון MIMBTU). בהנחת מחיר של \$55 ל-MIMBTU, מדובר על תוספת להכנסות המדינה (מיסוי ותמלוגים) של כ-54 מיליון ₪ בשנה.

פרק ג' – סקירה תמציתית של סוגיית מיכל האמוניה

אמוניה (NH₃) היא אחד הכימיקלים התעשייתיים הנפוצים בעולם.

אמוניה איננה מיוצרת בישראל⁷. היא מיובאת ארצה בדרך הים לנמל הקישון ונפרקת אל מסוף האמוניה הארצי.

כמות האמוניה המיובאת לישראל הינה כ-120,000 טון לשנה, פחות מפרומיל מכמות הצריכה והייצור הכלל עולמית השנתית של אמוניה, העומדת על כ-150 מיליון טון.

כ-65% מהאמוניה המיובאת לישראל, נצרכת על ידי חיפה כימיקלים ומשמשת לייצור הדשנים מתוצרתה. כ-35% מהכמות נרכשת על ידי חברת כי"ל-חיפה שהינה השחקן המרכזי בשוק הדשנים הישראלי ובעלת מונופול בשיווק חומצה זרחתית ואמוניה בשוק המקומי. כי"ל-חיפה משתמשת באמוניה לייצור דשנים וכמו כן מספקת את כל צרכי התעשייה בישראל. האמוניה הנה חומר גלם חיוני למאות מפעלים בתעשיית המזון, התרופות, הטקסטיל, הפלסטיקה, הנייר ועוד. האמוניה משמשת גם לקירור, לטיהור האוויר, לחיטוי מים ולנטרול חומרים כימיים שונים. המשק הישראלי, ככל משק אחר בעולם, זקוק לאספקה סדירה ושוטפת של אמוניה המוגדרת, כמובן, כאחד מהחומרים הקריטיים במל"ת (משק לשעת חירום).

האמוניה היא חומר רעיל ובכמויות גדולות עלולה להיות מסוכנת ביותר. השימוש התעשייתי באמוניה מחייב אפוא עמידה בתקני בטיחות מחמירים.

⁷ למעט כמות קטנה המיוצרת על ידי חברת החשמל לצריכה עצמית. בעבר הרחוק פעל בארץ מפעל לייצור אמוניה של כי"ל חיפה (אז דשנים וחומרים כימיים) אך הוא נסגר.

מיכל האמוניה בנמל הקישון הוקם על ידי חיפה כימיקלים עבור חברת נמלי ישראל (חניי) בשנת 1986 בשיטת ה BOT⁸. המיכל הוקם בהתאם להנחיות מפורטות ואישורים של כל רשויות הביטחון והבטיחות בישראל. החל משנת 2007, נמצא המיכל בבעלותה של חניי כאשר חיפה כימיקלים חוכרת את המיכל ומתפעלת אותו.

המיכל המיועד לאחסון 12,000 טון אמוניה, נבנה על ידי חברה בינלאומית וכולל מערכות מיגון שנועדו לתת מענה לתרחישים רבים החל מהפצצה אווירית וכלה ברעידת אדמה. האמוניה שבמיכל נשמרת בטמפרטורה של מינוס 33 מעלות ללא לחץ, שיטת אחסון נפוצה בעולם כולו ונחשבת בטוחה יותר מכל שיטה אחרת. סביב המיכל קיימות מספר חגורות הגנה החל בקירות מגן וכלה במיליון כדורי פלסטיק, מערכות התזת מים וניקוז חירום לים. המסוף הינו מסוף סטנדרטי כמקובל בנמלים רבים ברחבי תבל. האמוניה מגיעה באנייה ייעודית להובלת אמוניה בקירור, ללא לחץ. זרוע ייחודית פורקת את האמוניה אל צינור המחובר למיכל. סביב המיכל ישנן מערכות של משאבות וציוד אחר וממנו יוצא קו תת קרקעי אל מפעל חיפה כימיקלים ואל מפעלה של כי"ל חיפה. כמחצית מכמות האמוניה המגיעה למפעל חיפה כימיקלים באמצעות הקו התת קרקעי משונעת בהדרגה, מדי יום, למפעל הדרומי באמצעות מיכליות יבשתיות.

מלחמת לבנון השנייה שבה הותקפה העיר חיפה בטילים היוותה זרז לתחילתו של מאבק ציבורי לסגירתו של מיכל האמוניה במפרץ חיפה.

בשנת 2011 המליצה ועדה שהקים המשרד לאיכות הסביבה על הקמת מפעל לייצור אמוניה בדרום ובאוקטובר 2013 החליטה הממשלה, החלטה 766 שעליה נדון בהמשך, על הקמת מפעל לייצור אמוניה במישור רותם.

ההחלטה קבעה כי לאחר שיוקם מפעל שישפק את כל הביקוש בישראל, ייפסק יבוא האמוניה ומיכל האמוניה במפרץ חיפה ייסגר.

בשנים 2015 ו- 2016 פורסמו שני מכרזים ממשלתיים, בניהולו של המשרד להגנת הסביבה, להקמת מפעל חדש לייצור אמוניה במישור רותם ואולם מכרזים אלה כשלו לאחר שהחברות ששקלו להתמודד הגיעו למסקנה שאין למפעל היתכנות עסקית גם כאשר הובטח מענק הקמה של 20% ורשת ביטחון לגידור הפסדים.

⁸ Build Operate Transfer

יש לציין כי ניתן היה להגיע מראש למסקנה שהמכרז לא יצלח כאשר מביאים בחשבון את התחשיב הבסיסי מנקודת מבטו של יזם פוטנציאלי הבוחן את התשואה החולמת לסיכון הניצב בפניו. סביר להניח כי בתנאי מכרז אחרים היו נמצאים היזמים והמשקיעים שהיו מקימים את מפעל האמוניה והאירועים הנוכחיים היו נחסכים.

בעקבות כישלון מכרז 2016, החליטה עיריית חיפה לצאת למאבק לסגירת מיכל האמוניה. העיריה מינתה ועדת מומחים מטעמה (ועדת קינן) והציגה את דו"ח הוועדה בחליך משפטי בבית המשפט לעניינים מקומיים לסגירת המיכל בעילת העדר רישוי עסקים.

באופן בלתי צפוי קבע בית משפט זה בחודש פברואר 2017, כי יש לרוקן את מיכל האמוניה לאלתר ולאחר הליכי ערעור שנדחו, הוחלט כי יש לרוקן את המיכל עד ליום 1 באפריל 2017 וזאת עוד בטרם נמצאו, גובשו ואושרו על ידי רשויות המדינה חלופות לאספקת אמוניה למשק.

החלטת בית המשפט שאינה עולה בקנה אחד עם האישורים שהומצאו למיכל האמוניה על ידי רשויות המדינה במהלך 30 שנות פעולתו, הפגיעה את הנהלת החברה שהרי ריקון המיכל ללא גיבוש חלופה לאספקה סדירה ושוטפת של אמוניה יפגע בכל התעשייה הישראלית, יביא להפסקת הייצור במפעלי חיפה כימיקלים כמו גם במפעלה של כ"ל-חיפה, יגרום להפסדים כבדים, לפיטורי עובדים ולנזקים שחלקם בלתי הפיכים.

בינתיים אישר בית המשפט העליון, על פי המלצת המשרד להגנת הסביבה את המשך הפעלתו של המיכל עד 1 ביוני, אך בעת כתיבתו של מסמך זה, לא ברור אם אישור זה אכן מאפשר את פריקת האמוניה מהאנייה בנמל חיפה.

במקביל, נעשים מאמצים קדחתניים לגיבוש חלופה ליבוא אמוניה כאשר יש להבחין בין התרחישים של שלוש תקופות זמן והשלכותיהם:

א. התרחיש המיידי: התרחיש שיתחול בגין הפסקתה של אספקת אמוניה למיכל החל מחודש אפריל ועד לגיבוש חלופה לתקופת הביניים.

ב. התרחיש לתקופת הביניים: התרחיש הצפוי בגין החלופה שתיושם לאספקת אמוניה למשך מספר שנים, עד להקמתו של המפעל לייצור אמוניה במישור רותם.

ג. התרחיש לטווח הארוך שבו האמוניה תיוצר ותסופק על ידי המפעל החדש שיקום, בהשלכות הכלכליות והחברתיות של כל אחד מתרחישים אלה נדון בפרקים הבאים.

פרק ד' – פתרון של הטווח הארוך, הקמת מפעל לאמוניה במישור רותם

אנו מעדיפים להציג קודם את הפתרון לטווח הארוך של סוגיית אספקת האמוניה למשק הישראלי, שכן, מדובר בפתרון שאושר על ידי הממשלה כבר בשנת 2013, שלמיטב ידיעתנו כבר גובשה (גם אם לא באופן פורמלי ומחייב את כל הצדדים) תכנית המימון שלו והוא אינו נמצא במחלוקת ומקובל על התעשייה בכללה, על חיפה כימיקלים וכי"ל, צרכני 95% מהאמוניה בישראל, על ארגוני הסביבה ועל כל רשויות הביטחון והבטיחות.⁹

פתרון זה אומץ כבר בשנת 2012 בעקבות סקר שהזמינה הממשלה מחברת אתוס¹⁰.

הסקר של חברת אתוס קבע כי הפתרון המיטבי למשק הוא לייצר בדרום הארץ, באזור התעשייה של מישור רותם, את כל הכמות הנדרשת של אמוניה, כ- 120 אלף טון לשנה מגז טבעי שיגיע בצנרת מאחד משדות הגז בים התיכון.

במידה וחלופה זאת לא תמומש, בשל היעדר היתכנות כלכלית הנגזרת ממחירי גז גבוהים וגודלו של המפעל, הומלץ לחמשיך ביבוא אמוניה לארץ בדרך היס, תוך פיצול פריקת האמוניה למיכלי חוף חדשים שיוקמו בשני נמלים נפרדים, האחד בחיפה והשני באשקלון.

כ- 40 אלף טון לשנה מהכמות שתיוצר תיצרך על ידי המפעל הדרומי של חיפה כימיקלים, ויתרת הכמות, כ- 80 אלף טון לשנה, תשונע במיכליות לצפון: לאתר הייצור של חיפה כימיקלים במפרץ חיפה, למפעל הדשנים והחומרים הכימיים של כי"ל במפרץ חיפה ולהפצה למאות מפעלים וגופים שונים במשק הזקוקים לאמוניה.

הקמת המפעל בדרום תנטרל כל סיכון הכרוך בהובלה ימית ואחסון של אמוניה בישראל.

⁹ המשרד להגנת הסביבה משמש כמנחה לאומי לחומרים מסוכנים ומתאם בין כל רשויות המדינה הרלוונטיות
¹⁰ בחינת חלופות למערך היבוא, האחסון, הניפוק והשינוע של אמוניה במפרץ חיפה. דצמבר 2011

היות ומדובר היה בפתרון של סוגיות ביטחון לאומי ובטיחות הנוגעות למוצר יסוד חיוני לכלכלת ישראל, המדינה היא זאת שנטלה את היוזמה להקמת מפעל האמוניה החדש בדרום. חברת חיפה כימיקלים קיבלה הבטחה מתממשלה, עוד בשנת 2013, כי כל עוד לא תושלם הקמת המפעל החדש, תובטח אספקה שוטפת של אמוניה מיבוא בכל עת.

שלוש וחצי שנים לאחר מכן עדיין לא החלה הקמת המפעל שאמור היה להתחיל בייצור בשנת 2017. בימים אלו מתגבשת הסכמה בין המדינה, חיפה כימיקלים וכי"ל כי שתי החברות תקמנה את המפעל במישור רותם, כאשר מימונו יתחלק בין המדינה ושתי החברות כדלקמן:

עלות ומימון מפעל לייצור אמוניה במישור רותם. דולרים	
עלות כוללת	350,000,000
כושר ייצור שנתי בטומות	120,000
מענק ממשלתי. 20%	70,000,000
יתרה למימון	280,000,000
חלקה של חיפה כימיקלים - 70%	196,000,000
חלקה של כי"ל - 30%	84,000,000

המדינה תבטיח מענק הקמה בסך 70 מיליון דולר, 20% מההשקעה הכוללת (טרם סוכם סופית), ובשאר העלות יתחלקו שתי החברות: 196 מיליון דולר, 70% מעלות ההקמה, שבה תישא חיפה כימיקלים ו-84 מיליון דולר, 30% מעלות ההקמה, שבה תישא חברת כי"ל.

יש לציין כי המדינה, במסגרת המכרזים שכשלו להקמת המפעל בדרום, כבר הסכימה לתת מענק של 20% ותמיכה נוספת בדמות רשת ביטחון לגידור הפסדים אשר להערכת מנכ"ל משרד ראש הממשלה היא שוות ערך למענק הקמה של 20% נוספים. יתרה מזאת, החוק לעידוד השקעות הון מאפשר מענק מוגדל של 30% מגובה ההשקעה לפרויקטים בנגב. יצוין, כי הדיון באשר להיקף תמיכת הממשלה במפעל החדש עדיין לא סוכם סופית, כאמור, הגם שסוכם כי הוא יוקם כפתרון מוסכם של הטווח הארוך.

העלות הצפויה לייצור טון אמוניה במפעל החדש, ללא עלות הונית של פחת וריבית,
תהיה 256 דולר¹¹ לטון לפי הפרוט הבא:

עלות קבועה ועלות משתנה לייצור טון אמוניה במישור רותם	
דולרים לטון	
38	מספר יחידות אנרגיה לטון
5	מחיר גז ליחידת אנרגיה
190	סך עלות גז
66	כ"א ועלויות קבועות
256	עלות כוללת ללא עלות הון
	MBTU - יחידת אנרגיה

ניתוח כלכלי

מחיר האמוניה נתון לתנודות בשוק העולמי כמו כל מוצר שהוא קומודיטי ונרכש במחירי ספוט. בחמש השנים האחרונות, נע מחיר האמוניה בין 150-350 דולר לטון, כ- 250 דולר לטון בממוצע. משמעות הדבר היא כי בחלופת היבוא הנוכחית, העלות לטון מבחינת המשק היא באותו סדר גודל של עלות הייצור במפעל בדרום, ללא עלות ההון.

העלות הגבוהה נובעת מהעובדה שמפעלי אמוניה טיפוסיים בעולם הם בגודל של פי חמישה עד פי עשרים מהמפעל המתוכנן במישור רותם. הם מנצלים יתרונות לגודל בהשקעה ובייצור השוטף ובדרך כלל משלמים מחיר נמוך עבור הגז או הנפטא, מחיר הנמוך במידה ניכרת מהמחיר שישלם המפעל החדש ליחידת אנרגיה על פי מתווה הגז בישראל (2-1\$ לעומת 5\$ בישראל).

לכן, כל ההשקעה במפעל האמוניה בדרום היא בגדר עלות עודפת למשק, עלות חד פעמית של 350 מיליון דולר שהמדינה חשבה כי מוצדק למשק לשאת בה כדי לנטרל את הסכנות הביטחוניות הכרוכות בהמשך קיומו של מצב הדברים הנוכחי, שבו האמוניה מיובאת לישראל בדרך היס ומאוחסנת במיכל האמוניה במפרץ חיפה.

זוהי החלטת מדיניות, החלטה ערכית של סדר עדיפות משקית שאנו מקבלים אותה כנתון, כעובדה מוגמרת.

¹¹ הערכה שקיבלנו מחברת חיפה כימיקלים

ניתן להוסיף על כך כי החשבון האריתמטי הפשוט מנקודת ראותה של קופת המדינה מראה שתקבולי המדינה מהמיסוי על הגז הטבעי שישמש את ייצור האמוניה מסתכמים ב-54 מיליון ₪ בשנה כפי שהראינו בפרק ב' לעיל. לפיכך, בהנחה הסבירה שזהו גז תוספתי, יכולה המענק הממשלתי הכרוך בהקמת המפעל בתוך פחות מ-10 שנים באמצעות המיסוי והתמלוגים על הגז.

לצורך הדיון הכלכלי נתייחס גם לחלוקת מימון הנטל העודף בין הממשלה והחברות הפרטיות כאל עובדה מוגמרת שכבר סוכמה בין הצדדים.

מבחינת חיפה כימיקלים, מדובר בהפסד חד פעמי של כ-200 מיליון דולר שצריך להירשם באופן מיידי בספרי החברה, תרומתה לפתרון סוגיית הייבוא והאחסון של אמוניה בישראל באופן בטוח יותר מהמתכונת הנוכחית.

הפתרון שמתגבש ויסוכם על דעת בעלי חברת חיפה כימיקלים כפתרון של הטווח הארוך, יאפשר המשך פעילות החברה לאורך שנים, תוך מימוש התועלות בתחום התפוקה, הערך המוסף והתעסוקה בפעילות חיפה כימיקלים, שפרטנו בפרק ב'.

אבל, וזו נקודה חשובה ועקרונית, תרומתה של חיפה כימיקלים לפתרון הקבע למשבר האמוניה, תרומה בסך של 200 מיליון דולר, מחייבת מציאת פתרון הולם וראוי לטווח הקצר: מהיום ועד מועד תחילת הייצור במפעל החדש בדרום. ללא פתרון מיידי לטווח הקצר, ייגרמו נזקים כבדים מנשוא שימנעו את יישומו של הפתרון לטווח הארוך: הקמת מפעל חדש לייצור אמוניה במישור רותם.

המשך תפעולי מלא ורציף של מערך הייצור השיווק וההפצה הוא תנאי הכרחי לשימות הפתרון של הטווח הארוך ולחלקה של חיפה כימיקלים בו. ברור כי לא ניתן להכניס את המפעלים "להקפאה", לפטר את העובדים, לבגוד בלקוחות הנאמנים ורק אחרי כמה שנים לקלוט עובדים, להפעיל מחדש את המפעל ולמצוא מחדש את הלקוחות.

למיטב הכרתי וניסיוני זאת איננה חלופה מציאותית.

בהיבט הכלכלי, ללא פתרון בטוח הביניים אין כל הצדקה לבניית מפעל האמוניה בדרום על כל התועלות הכלכליות הנובעות ממנו של המשך פעילות התעשייה, השימוש בגז המקומי ואספקה סדירה של מוצר חיוני.

פרק ה' - הפתרון של הטווח הקצר (המיידני), בשלוש השנים שעד השלמת המפעל החדש

בעת סיום כתיבת מסמך זה השלימה החברה, על פי תוראות בית המשפט, את ריקון מיכל האמוניה עד לקו התחתון. כאשר אוזל מלאי האמוניה במיכל ואין היתר לייבא אמוניה, בכל דרך שהיא, מפעלי הייצור מודממים, החברה מפסיקה את פעילות המתקנים שלה והעובדים אינם נדרשים עוד בקווי הייצור.

מצב דברים זה אינו יכול להימשך לפרק זמן ארוך בלי שיביא להשבתה מלאה של החברה עד כדי סיום פעולתה כישות עסקית שנושאת את עצמה, כפי שפעלה משנת 1966, במשך למעלה מ- 50 שנה.

אפשר שניתן לדחות את הקץ בעוד מספר שבועות מצומצם, כאשר מערך הייצור מושבת, באין אמוניה, ומערך השיווק מנצל את שאריות מלאי המוצרים המוגמרים בארץ ובחוייל כדי לספק את צרכי לקוחות החברה, לקראת חודשי השיא של העונה החקלאית. פעילות זמנית ומאולתרת זאת של שיווק מלאים קיימים או רכישת מוצרים מוגמרים ממתחרים כדי לספק אותם ללקוחות החברה, ללא ייצור עצמו, תביא להפסד של עשרות מיליוני דולרים בחודשיים שלושה הקרובים והיא תחדל לחלוטין בתום תקופה זו.

ללא אספקה שוטפת של אמוניה, לא ניתן יהיה להמשיך את פעילות החברה בכלל והיא תיסגר, על כל המשתמע מכך.

בנוסף, מעבר לשימוש באמוניה כחומר גלם על ידי חיפה כימיקלים, האמוניה משמשת לצרכים שונים ומגוונים במשק ונצרכת על ידי מפעלים נוספים. ברור כי למחסור באמוניה יהיו השלכות שליליות משמעותיות על גורמים נוספים במשק. נציין בהקשר זה את החקלאים הצורכים דשנים נוזליים מבוססי אמוניה וכן צורכים חנקת אשלגן, אשר יאלצו למצוא תחליפים יקרים לדשנים אלה, אם בכלל. יכולות להיות השלכות שליליות על מחירי התוצרת החקלאית.

הנחת העבודה שלנו בפרק זה, במסמך זה בעצם, היא כי בתקופה הקרובה יחודש יבוא האמוניה לארץ וניתן יהיה לחדש את פעילות הייצור במפעלי חברה.

ללא החלטה מיידיית על יבוא אמוניה, דינה של החברה נחרץ, לשבט, וכל האמור בפרק הקודם על הפתרון של חטווח הארוד, מתייטר ומתאיין.

בהנחה שאף גורם אתראי במדינת ישראל איננו חפץ בתוצאה הרת אסון ובלתי סבירה זאת, נסקור להלן את חלופות יבוא האמוניה לארץ לצורכי החברה ולצורכי המשק בשלוש השנים הקרובות, עד להשלמת המפעל החדש בדרום.

הסקירה תעסוק בהיבטים האופרטיביים של כל חלופה, העלות הכלכלית של כל חלופה לחברה ומשך הזמן הנדרש כדי ליישם אותה, משמע, הזמן הנדרש לקבל את כל האישורים הרגולטורים כדי לייבא אמוניה והזמן הנדרש להערכות לוגיסטית חדשה שבסיומו תחזור החברה לפעילות.

לא נעסוק בצדדים הבטיחותיים והביטחוניים של כל אחת מחלופות היבוא בתקופת הביניים, בטווח הקצר. אין הדבר נמצא בתחום מומחיותנו.

מי שצריך ומוסמך לעסוק בכך הם המשרדים והרשויות הממלכתיות המופקדות על הנושא. לעבודת המנחה הלאומי לחומרים מסוכנים, המדרגת ומשקללת כל חלופת יבוא אפשרית בתקופת הביניים מבחינה בטיחותית וביטחונית, ניתן יהיה לצרף את הפרמטרים הכלכליים שנציג להלן כדי לסייע בבחירת החלופה המועדפת למשק¹².

חלופה 1- מיכל מוקטן וספינה קטנה

לפי חלופה זו פריקת האמוניה תעשה מתוך ספינות קטנות של 2,500 טון שתפרוקנה את האמוניה במסוף הנוכחי. כל שבוע תגיע ספינה אחת, שתפרוק בתוך יממה את כל מטען האמוניה שלה, שיועבר למיכל הנוכחי בשיטה הקיימת. הכמות המרבית שתותר למילוי במיכל היא 4,000 טון בלבד. בכך יהיה שיפור לעומת המצב הקיים, שכן מדובר יהיה בכמויות הקטנות בכ- 70% מהכמויות שאוחסנו בעשרות השנים האחרונות הן בספינה והן במיכל. העלות הנוספת לחברה בחלופה זאת היא כ- 1

¹² הנתונים שלהלן סופקו לנו על ידי החברה

מיליון דולר לשנה. יתרון נוסף, חלופה זו ניתנת למימוש באופן מיידי והיא תאפשר חזרה לייצור מלא בתוך ימים.

חלופה 2- ביטול מיכל האמוניה, הפעלת ספינה קטנה ופריקה ישירה

בחלופה זו, כמו בקודמת, תפקוד את נמל חיפה מדי שבוע ספינה קטנה של 2,500 טון. הפריקה תהיה בצינור שמוביל ישירות את האמוניה למתקני האחסון במפעל בחיפה. המיכל יבוטל כליל. מהצינור תהיה הזנה ישירה של אמוניה למיכליות כביש שתולכנה את האמוניה למפעל בדרום. כ"ל חיפה תקבל את האמוניה ישירות בצינור הקיים. כדי לשמור על מלאי אמוניה במפעל ירכשו 35 איזוטנקים, בקיבולת של 12.5 טון כל אחד, שיאוחסנו במתקן ממוגן במפעל בחיפה ועוד 20 איזוטנקים בדרום. הזמן הנדרש ליישום חלופה זאת הוא כחודשיים. השבתת הייצור במשך חודשיים (אלא אם כן תאושר חלופה 1 לתקופה של חודשיים) תביא להפסד עקב אובדן מכירות של כ- 20 מיליון דולר. בנוסף, העלות השנתית השוטפת של החברה תגדל בכ- 1.5 מיליון דולר.

חלופה 3 – מעבר ליבוא באיזוטנקים בלבד

חלופה זאת תדרוש כארבעה חודשים לקבלת אישורים, לרכישת איזוטנקים ולחקמת מחסנים ממוגנים לעשרות איזוטנקים בחיפה ובדרום (שאת הסיכון בהפעלה שלהם מבחינה בטיחותית וביטחונית אין אנו יודעים וגם לא נוכל להשוות בין הסיכון בחלופה זאת לשתי החלופות הקודמות). בחלופה זו צפוי נזק עקב אובדן מכירות של כ- 50 מיליון דולר עקב הפסקת ייצור כפוייה של כארבעה חודשים וכן פגיעה במוניטין מול הלקוחות (הפסקת אספקה שוטפת של מוצרי החברה עלולה לגרום למעבר של צרכנים למוצרים של חברות מתחרות). בנוסף, תוספת העלות השנתית השוטפת של החברה תהיה כ- 7-10 מיליון דולר.

חלופה 4- יבוא במיכליות ממפעל אמוניה בירדן

החלופה דורשת אישור מהדרג המדיני. היא תלויה ביציבות פוליטית בירדן וביחסי ישראל- ירדן בתקופה הקרובה. היא מביאה לתלות של החברה במיכל שנמצא

בבעלות מתחרה שלה. היא מחייבת בניית מיכליות כביש נוספות ומחסנים ממוגנים בשני אתרי הייצור. כל האמוניה לדרום ולחיפה תועבר במיכליות בכבישים. זמן התארגנות, בעיקר לצורך ייצור מיכליות נוספות, הוא כששה חודשים. עלות הדממת מפעל בתקופה זו היא כ- 100 מיליון דולר עקב הפסד מכירות ובנוסף פגיעה חמורה במוניטין ובריחת לקוחות. בנוסף, תוספת העלות השנתית השוטפת של החברה תהיה כ- 3 מיליון דולר

***

בחירת חלופת היבוא המועדפת לתקופת הביניים, עד לתחילת ייצור אמוניה במפעל החדש שיוקם במישור רותם, תחייב שקלול של מכלול השיקולים הכלכליים, האופרטיביים, הביטחוניים והבטיחותיים.

פרק ו' – סיכום ומסקנות

חברת חיפה כימיקלים, חברה שנוסדה על ידי המדינה לפני חמישים שנה, הינה חברה תעשייתית רבת חשיבות למשק הישראלי. התפוקה הישירה של החברה, אחת מתשע היצואניות הגדולות במשק, עומדת על סך של 2.4 מיליארד ש"ח והשפעתה השנתית הכוללת על התפוקה במשק מגיעה ל- 5.8 מיליארד ש"ח, למעלה מאחוז אחד מסך התפוקה של התעשייה בישראל. חיפה כימיקלים מעסיקה במישרין כ- 900 עובדים בישראל אך תרומתה הכוללת לתעסוקה במשק עומדת על כ- 4,860 עובדים. החברה רוכשת שירותים ומוצרים בהיקף נרחב מספקים מקומיים רבים בתחומים מגוונים כגון חובלה יבשתית וימית, ציוד כבד, שירותי נמל, מוצרי אריזה וזאת בנוסף, כמובן, לרכישת אשלג, פוספטים, חומרי גלם אחרים ואנרגיה. מרבית עובדי החברה מגיעים מיישובי הפריפריה. החברה היא חברת עתירת ידע בעלת ערך מוסף גבוה למשק.

תרומתה הגדולה של חיפה כימיקלים למדינת ישראל ככלל ולכלכלת ישראל, למאזן המסחרי, למאזן התשלומים ולתעסוקה בפרט, מקובלת על הכל. משבר מיכל האמוניה שבעטיו נלכתבת חוות דעת זו, נובע אך ורק מחסוגיה השנויה במחלוקת בדבר דרך האספקה הבטוחה של אמוניה לישראל. נשוב ונוזכר בפרק סיכום זה כי מיכל האמוניה נמצא בבעלותה של מדינת ישראל באמצעות החברה

הממשלתית, חברת נמלי ישראל ומשמש כמקור האספקה היחיד למאות צרכני האמוניה במשק ובעיקר לשתי החברות חיפה כימיקלים וכייל-חיפה.

מובן, אפוא, שהמשבר שנוצר עקב צו בית המשפט שהורה על סגירת המיכל, מונח לפתחה של ממשלת ישראל. ללא אספקה שוטפת של אמוניה ייגרמו למשק כולו נזקים כבדים.

בסיכום קצר זה נתמקד אך ורק בחברת חיפה כימיקלים המשתמשת ב- 65% מכלל הכמות המיובאת ארצה. הפסקת אספקת האמוניה לחיפה כימיקלים משמעה, סגירת מפעלי החברה והפסקת הייצור.

סגירה כזו, אם תתרחש, תביא כאמור לאובדן תפוקה של למעלה מאחוז מהייצור התעשייתי בישראל ולאובדן פרנסתם של 4,860 עובדים, 900 מהם עובדי החברה ועובדי מיקור חוץ והיתר עובדי החברות המספקות שירותים ומוצרים לחברה ולעובדיה. גם סגירה זמנית עקב אי אספקת אמוניה עלולה לגרום לנזקים כבדים תוך סיכון עצם קיומה של החברה אם לא ימצא פתרון לאספקת אמוניה בתוך תקופה של שבועות מספר.

מובן, אפוא, כי על הממשלה מוטלת החובה לקבל את ההחלטות הנדרשת כדי להבטיח אספקה שוטפת של אמוניה למשק הישראלי בכלל ולחיפה כימיקלים בפרט. ברצוני להדגיש כי חיפה כימיקלים תחדל להתקיים אם לא תובטח לאלתר האספקה השוטפת של אמוניה. מעבר להשלכות הכלכליות הכבדות שפרטנו בעבודה, חוסר יכולת של הממשלה להגיע לפתרון רגולטורי סביר ומאוזן ישליך בצורה שלילית על אמון המשקיעים בכלל והמשקיעים הזרים בפרט.

ככל שבית המשפט יורה על סגירת המיכל, על הממשלה להחליט ללא דיחוי על החלופה המועדפת עליה מבחינה ביטחונית ובטיחותית.

אמוניה מסופקת ומשוונעת בכל מדינות העולם. ישראל צורכת פרומיל אחד בלבד מהצריכה העולמית של אמוניה. מובן, אפוא, כי כל שצריכה הממשלה לעשות הוא לאמץ את אחת החלופות הנוהגות בעולם ולתת לחיפה כימיקלים (כמו גם ליתר החברות בהן חוות דעת זו אינה עוסקת) את הזמן הדרוש להתארגנות. אכן, כל חלופה תגרום לחיפה כימיקלים הפסדים אך לכל הפחות המפעלים יוכלו להמשיך לייצר, העובדים לא יאבדו את מקום עבודתם והמשק לא ייכנס למשבר.

יש להדגיש כי הממשלה, בהחלטה מס' 766 מאוקטובר 2013, התחייבה באופן שאינו משתמע לשתי פנים כי האספקה השוטפת של האמוניה בכל עת לא תפגע¹³:
"מחליטים לקדם הקמה של מפעל לייצור אמוניה באזור מישור רוחם שבנגב, כמהירות האפשרית ובכפוף לכל דין, במטרה ליצור חלופה למיכל האמוניה הקיים במפרק חיפה החל משנת 2017, אך מבלי לפגוע בהבטחת אספקה שוטפת של אמוניה לכלל צורכי המשק בכל עת, ולפעול לשם כך כדלקמן:"

לאחר שתיפטר סוגיית אספקת האמוניה למשק בטווח הקצר והמידי, ניתן יהיה לגשת לתכנון ויישום הפתרון של הטווח הארוך, על פי המתווה שהצגתי בפרק ד'.

מתווה זה יתבסס על שיתוף פעולה בתכנון, בהקמה ובמימון של מפעל אמוניה שיוקם במישור רותם. זהו שיתוף פעולה רצוי ומתבקש, הכרחי למעשה, שאם היה יוצא לפועל לפני מספר שנים היה מונע בוודאות את המשבר הנוכחי.

מדיניות ציבורית מושכלת חייבת להביא לידי ביטוי היבטים שונים של האינטרס הציבורי ולשקלל אותם בצורה מיטבית. ברוב המקרים לא מדובר על פתרון קצה של "הכל או לא כלום", בוודאי לא כאשר מונחים על הכף תרומה כל כך משמעותית למשק וגורל של כל כך הרבה עובדים ומשפחותיהם. התעשייה הכימית המפוארת שהתפתחה בישראל, משמעותה גם סיכונים בטיחותיים וסביבתיים אשר יש לנטר ולנטרל אותם אך בוודאי לא בדרך של סגירת מפעלים והשלכת עובדיהם לרחוב.

מקבלי ההחלטות חייבים לקחת אחריות. עדיין לא מאוחר לפתור את הבעיה בטווח המיידי ובטווח הארוך, לטובת המשק ולטובת חיפה כימיקלים ועובדיה.

ירום אריאב

19 אפריל 2017

¹³ ראה נוסח מלא של החלטת הממשלה 766 מיום 6 באוקטובר 2013 בנספח בעמוד הבא